

HET PERRON

België-Belgique
P.B. - P.P.
8000 BRUGGE 1 - 2
3/5298

Afgiftekantoor 8000 Brugge 1 - 2e afdeling
Tweemaandelijks tijdschrift
22e jaargang nr.2, maart-april 2006
Koning Albert I-laan 8, 8200 Brugge (Afzendadres)
Erkenningsnummer: P509268

tijdschrift van het

**PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS
ONZE-LIEVE-VROUW BRUGGE**

en het

**PSYCHOTHERAPEUTISCH CENTRUM
RUSTENBURG BRUGGE**

Colofon

HET PERRON is het tweemaandelijks tijdschrift van het Psychiatrisch Ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw en het Psychotherapeutisch Centrum Rustenburg. Het is bestemd voor de West-Vlaamse huisartsen en de psychiaters en GGZ-voorzieningen in Vlaanderen.

Oplage

Het Perron wordt verspreid op 2200 exemplaren

Redactieraad

Dr. Marc Franchoo, psychiater (hoofdredacteur)
Dr. Chris Bervoets, psychiater
Jacques Dutrie, psycholoog-psychotherapeut
Ludo Goderis, stafmedewerker patiëntenzorg
Marc Simoens, diensthoofd sociale dienst
Ingrid Vandaele, stafmedewerker patiëntenzorg

Verantwoordelijk uitgever

Zr. M. Kemel, Koning Albert I-laan 8, 8200 Brugge

Vormgeving en druk

Geert Daelman

Gedrukt in PZ Onze-Lieve-Vrouw

Ontwerp omslag

Ludo Goderis

Technische afwerking

Creatief Werkcentrum PZ Onze-Lieve-Vrouw

Correspondentie

PZ Onze-Lieve-Vrouw
Koning Albert I-laan 8
8200 Brugge
info@olv.gzjbj.be
www.pzolv.be
tel. 050-30 18 00
fax 050-30 18 01

PTC Rustenburg
Oude Oostendesteenweg 43
8000 Brugge
rustenburg@rb.gzjbj.be
www.ptcrustenburg.be
tel. 050-31 81 65
fax 050-31 08 99

OVER TIJD EN TIJDSDRUK

Piet Decoster
Psycholoog
P.T.C. RUSTENBURG

“The days come and go like muffled and veiled figures sent from a distant friendly party, but they say nothing, and if we do not use the gifts they bring, they carry them as silently away...”

Ralph Waldo Emerson, schrijver en filosoof (1803-1882)

—Aanleiding voor dit schrijven vormt de confrontatie met het gepieker van een bevriende psychologe bij het vallen van de avond, rond wat zij bestempelde als een dreigende midlife-crisis. Scheuren in het zo nagestreefde levensideaal zorgden voor een woekerende onrust. Iets wat mij leek overeen te komen met het verhaal van een vitaal depressieve patiënt eerder die dag. Bij een depressie denkt men niet dat er een grijs laken over de wereld gespannen wordt, maar het echte ver-raad zit hierin dat men denkt dat de sluier eindelijk verwijderd is, en dat je pas nu de reële dimensies en proporties te zien krijgt, ontdaan van alle ver-sluierende franjes. Het is alsof de wereld lijkt te stagneren en je veroor-deeld bent tot het dissecteren van alle stukjes en beetjes om een vaststaande waarheid onder ogen te moeten zien. Terwijl op andere ‘gezondere’ mo-menten de moeilijkheid juist lijkt te lig-

gen in het kunnen omgaan met het besef dat er geen vaststaande waarheid is, dat de waarheid leeft en beweegt. De ontreddering van mijn gesprekspartner lijkt op dat moment een echo te vormen van het werk van Sylvia Plath. In haar hoorspel voor de BBC schreef ze: “See, the darkness is leeking from the cracks. I cannot contain it. I cannot contain my life” (Collected Poems, 1962). Een regel waarin weerklinkt waar het in het leven van de schrijfster voortdurend omging, namelijk de beheersing van een haast permanente identiteitscrisis. Ik neem deze beruchte passage net omdat ze mij iets duidelijk maakt omtrent de gemoedsgesteldheid van mijn collega. Ik meen bij haar naast deze treurnis tevens een zweem van angst te ontwaren. De depressieve component in haar verhaal lijkt vooral een reactie te zijn op een verlies in het verleden terwijl het stuk angst de betekenis lijkt

te vervullen van een stuk anticipatorische reactie op verlies in de toekomst. Net dat woordeloze stukje lijkt mij hoopvol te stemmen. In tegenstelling tot het lijden van de vitaal depressieve patiënt die morgen, toont mijn collega hier doorheen haar spreken niet deze schijnbare onwrikbare gevangenis in een heden dat niet in staat is te ontsnappen aan een verleden dat óf gedealiseerd óf betreurd wordt. In onze conversatie kwamen we bij een citaat van Schopenhauer dat, naar ik mij meen te herinneren, hierop neerkomt dat elk mens ten allen tijde een zekere hoeveelheid bezorgdheid of verdriet of verlangen vereist, zoals een schip ballast nodig heeft om een rechte koers te kunnen aanhouden.

Specifiek op de psychoanalytische positie (blijven) staan, draagt iets anarchistisch in zich: ten behoeve van de mens wordt slechts de mens zelf ingezet. Wanneer men het gevoel heeft al te veel te beginnen zwalpen, kan het raadzaam zijn een vakantie in overweging te nemen om 'eventjes' onder de druk van het beroep van hulpverlener uit te komen.

De nood aan vakantie lijkt vooral een uitdrukking te zijn van het verlangen te ontsnappen aan de vraag vanuit de ander. Men zou er zich bijna schuldig om voelen. In het artikel '*Divans en hoge hakken*' (SDL10/03/2006) naar aanleiding van het op-

nieuw verschijnen van Freuds '*Inleiding tot de psychoanalyse*', wordt gewag gemaakt van het voornemen van de stad New York om ter gelegenheid van Freuds honderdvijftigste verjaardag, een tentoonstelling op touw te zetten aan de hand van de paar duizend Freud-cartoons die sinds 1928 in *The New Yorker* zijn verschenen. Cartoons als schrill contrast met de foto's van Freud zoals te vinden op de site van het Freud Museum te Londen (www.freud.org.uk). Dit bevat een archief met meer dan 4000 foto's aangaande Freud en/of zijn entourage. Bij het bladeren door dit rijkge vulde archief is het opvallend hoe uitnodigend het blijft om te kijken en te herbekijken. Niet omdat deze foto's - buiten het historische aspect - zoveel betekenis in zich dragen, doch eerder omdat je nu net lijkt stil te staan bij het oppervlak van het beeld. Deze foto's zijn in de letterlijke zin van het woord 'foto-genie-k' omdat het frappant is hoe de man zelf tot in zijn vrije tijd, op vakantie, in het genot blijft van een onstuitbare en onaantastbare roeping. Om jaloers op te zijn.

Vandaag de dag lijken de verschillende levenssferen veel meer met elkaar te botsen. Veel mensen willen meer tijd voor hun gezin, maar willen zich ook verwezenlijken in hun werk. Dat botsen van verschillende belangen, van de doelen die men zichzelf stelt, zorgt voor tijdsdruk. Men wil een

goede vader of moeder zijn, maar tegelijkertijd ook goed zijn in zijn werk. Als we niet alles wat we willen doen kunnen verwezenlijken in de tijd die we hebben, hebben we het gevoel tijd te kort te komen. Men kan het aantal levenssferen waarin men actief is beperken door bijvoorbeeld deeltijds te werken, maar gaat men dan de zelfverwezenlijking via de job niet missen? En gaat men het dan wel leuk vinden minder geld te hebben om te doen wat men graag wil?

Uit het doctoraat van Maarten Moens over tijdsdruk als meetbaar fenomeen ("Handelen onder tijdsdruk", VUB 2006) blijkt dat het in huis hebben van huishoudtoestellen, of zelfs een poetsvrouw, weinig tot geen verschil uitmaakt wat tijdsdruk betreft. Indien we gewoon achterover zouden zitten in de tijd dat we anders zouden wassen of koken, zouden we minder druk ervaren. Doch de tijd die we winnen met technologie, vullen we met andere dingen die we willen doen.

In de context van de ontwikkelingen op technologisch vlak, valt op dat: hoe ouder de machine, hoe duidelijker de functie. Duidelijkheid lijkt de (illusie van de) greep op de werkelijkheid te verstevigen. Meer en meer hoor je verhalen genre aanschaf gesofisticeerde DVDrecorders (leve de Carrefour promoties), ondertussen reeds halfjaar ongebruikt aanwezig, terwijl de videorecorder met het ver-

trouwe geluid lustig verder snort. Je vraagt je af of er daadwerkelijk iemand is die de gebruiksaanwijzing niet per definitie met de verpakking bij het oud papier zet...

Vooruitgang lijkt te streven naar een naadloze enveloppe, glad. Gladheid is klassiek aanvaard als een eigenschap van volmaaktheid. En toch, waarom is het dan dat we moeiteloos een uitspraak gaan aanvaarden die stelt dat er miljarden sterren zijn in ons universum, doch als ergens staat dat de muur pas geverfd is, we toch persé zelf eens moeten voelen? Langs de ene kant schuwt men het menselijk werk van meten en passen, als illustratie van onze tekorten, doch anderzijds voelt men intuïtief de nood hieraan. In deze tijden waarin de idee van onmogelijkheid massaal lijkt ontkend te worden, gaan mensen meer en meer herkenning (en troost) zoeken in de imperfectie en lijkt een discours waarin alles mogelijk is, aliënerend te werken. Men zoekt -letterlijk- houvast. Elkeen die klinisch werk verzet, ziet zich op één of andere manier met deze problematiek geconfronteerd.

Is dit niet wat gebeurt in de poppenkast, gelet op het onstuitbare enthousiasme waarmee kinderen de underdog van dienst wijzen op het voor hen duidelijke gevaar dat hij niet ziet? Zien dat iemand iets niet ziet, is de beste manier om datgene wat hij niet

ziet, intens te zien. Misschien ligt hier ook een mogelijke verklaring voor het succes van de moderne poppenkast genaamd 'reality tv', genre: Temptation Island, Expeditie Robinson, Peking Express, Big Brother (episode 1130) enz...

Ieder van ons heeft zijn persoonlijke fantasmen, dikwijls heel duidelijk gespecificeerd volgens de contouren van een welbepaald scenario en soms eindeloos herhaald. Niet enkel televisie maar ook internet, tijdschriften en kranten nodigen je uit dromen te realiseren, wat ze ook mogen zijn, intiem of extravagant. Je hoeft niet lang te zoeken om te zien dat de inhoud te reduceren valt tot drie essentiële thematieken: het thema van de verleiding, de seksualiteit en de dood. Men neme het programma van de dichtstbijzijnde bioscoop bij de hand. Verleiding, amoureuze en seksuele bevrediging, sociale status, geld en macht, triomferen over rivalen, wraak maar ook angst voor ziekte, ernstige ongelukken, de dood enz. Het fantasma lijkt zich te ontwikkelen rondom datgene dat we verlangen enerzijds en anderzijds rond datgene dat we verafschuwen. Dat de cultuur van het fantasma daar in al zijn glorie welig kan tieren, vormt tevens het bewijs dat het gevoed wordt door de vraag van het publiek, wij dus. Men kan zich dan ook terecht de vraag stellen waarom net daar die uitdrukking zo fel woe-

kert? Het lijkt erop dat zowel het kleine als het grote witte scherm, van alle kunstvormen het middel bij uitstek is om tegemoet te komen aan de twee funderende kenmerken van het fantasma: er wordt gebruik gemaakt van beelden, beelden die in beweging gebracht worden. Om deze beweging te begrijpen dient men zich deze bewuste fantasmen voor te stellen voortkomend van een onderliggende ijsberg van onbewuste fantasmen die als het ware de permanente generator vormen, een onuitputtelijk stuwende bron.¹

Terugkerend naar de film merken we dat het niet-talige karakter van de fantasmatische circulatie tevens geaccentueerd wordt door de nonchalance van de acteurs. Nonchalance als handigste teken van doeltreffendheid; ieder herkent daarin het ideaalbeeld van een wereld die volledig is overgeleverd aan het menselijk gebaar en die vrij is van de vertragende werking van de rompslomp van de taal: zoals Barthes het zegt "...gangsters en goden spreken niet, zij knikken slechts en het gebeurt."(Mythologieën, p.76) Zonder ballast.

In het naar huis rijden na het avondlijk gesprek met mijn collega, viel mij te binnen dat zij was overgegaan tot het dragen van een polshorloge. Kon dit toeval zijn?

Tijd als ritmering en houvast. Het doet denken aan de raadgeving waarmee Andrew Solomon zijn autobiografische atlas van de depressie afsluit: “Hou je vast aan de tijd; wens niet dat je leven niet bestond. Zelfs de minuten dat je het gevoel hebt dat je gaat ontploffen zijn minuten van je leven, en die minuten krijg je nooit meer terug.”(Solomon, p.467)

Tijd kunnen we begrijpen als een tijdloze wet die de tijd installeert, voor ons te bemeesteren via de klok, een metronoom wiens vaste regelmaat bij momenten genadeloos het einde van een sessie aankondigt en op andere momenten tergend langzaam verder schrijft. Met het tikken van de klok articuleert zich tevens de herhaling. Het spreken binnen de therapeutische ruimte zouden we kunnen opvatten als een poging deze herhaling te doorbreken. We zouden kunnen zeggen dat het subject doorheen zijn spreken, doorheen het produceren van betekenaars zijn geschiedenis schrijft m.a.w. de tijd introduceert. Deze introductie komt neer op het lanceren van een verleden en een toekomst.

De psychoanalytische theorie reveleert ons het onderscheid tussen enerzijds de substantiële tijd, die de taal als bemiddelaar vooropstelt tussen een vooraf bestaand object en een zich ‘autonoom’ bewegend subject, en anderzijds een logische tijd die rekening

houdt met de act van het spreken zelf. Het spreken genereert betekenis, betekenis te beschouwen vanuit de positie die het subject hierin inneemt. Naast het subjectief karakter van het zich ontwikkelende weten introduceert de stroom van betekenaars ook, zoals gezegd, het temporele karakter. Doorheen de act van het spreken constitueert het subject zijn geschiedenis, zijn subjectieve-tijd. Een spreken dat gebeurt vanuit een positionering ten aanzien van het oorspronkelijke tekort, ontstaan ten gevolge van het ontdebelen van de Ander. De wisselwerking tussen subject en ander bestaat erin dat hij wil weten wat de ander weet en tezelfdertijd maakt hij zich tot object van verlangen van de ander. In het dialectisch spel van de vraagstelling wordt het fantasma geconstrueerd. Een fantasma dat niet geschikt blijkt om mede te delen, maar zoals vermeld juist via het non-verbale scherm kan opgevoerd worden.

Van een psychoanalytische therapie verwacht men iets op te steken, iets bij te leren, iets te weten te komen. Een belangrijk en zich steeds herhalend discussiepunt vormt ongetwijfeld de tijdsduur waarin een proces zich kan voltrekken. Hierbij staat niet in eerste instantie het opheffen van de lijdensdruk centraal, dan wel de vertaling van de lijdensdruk in iets hanteerbaars. Alhoewel dit als verkoopsargument natuurlijk minder

‘ready made’, minder ‘right here, right now’ scoort wat betreft het invullen van de honger van de met zijn fantasmen op de sukkel zijnde hedendaagse meerwaardezoeker.

Een illustratie van de koppeling tussen het weten, de betekenaars en de tijd vinden we terug in de autobiografische geschriften van Augustinus. In zijn *Confessiones* beschrijft hij hoe subjectief de tijd is en hoe moeilijk het daarom uit te leggen is wat tijd is: “als niemand het mij vraagt weet ik het; als ik wil uitleggen aan iemand die het vraagt, weet ik het niet...”. Zijn ervaring omtrent tijd sluit zeer goed aan bij de belevingen van residenten in psychoanalytische therapie.

Hij schrijft: “Dus niet een toekomstige tijd is lang, want hij is in het geheel niet; maar iets toekomstigs dat lang is, is de verwachting van iets toekomstigs...; en ook niet een voorbijgaande tijd is lang, want hij is in het geheel niet; maar iets verledens dat lang is, is de herinnering aan iets verledens als aan iets dat lang is.”²

In de psychoanalytische psychotherapie betekent dit voor de patiënt dat hij of zij in staat moet zijn zichzelf de tijd te geven voor het tijdmakingsproces, vanuit het inzicht dat het leven een ontwikkelingsproces is dat zich voltrekt in, aan en door de tijd...

Footnotes

¹ Een thema dat momenteel centraal staat in de bijeenkomsten van de PIG (Psychoanalytische Intervisie Groep) te Rustenburg.

² Zie *Confessiones*, respectievelijk XI xiv (17): ‘Quid est ergo tempus? Si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio...’; en XI xxviii (37): ‘Non igitur longum tempus futurum, sed longum futurum longa expectatio futuri est, neque longum praeteritum tempus, quod non est, sed longum praeteritum praeteriti est.’ Geciteerd in Stufkens, 1996.

Literatuur

Barthes, R., *Mythologieën*, Uitgeverij Ijzer, Utrecht, 2002, 262 blz.

Perron, R., *Une psychanalyse, pourquoi?*, InterEditions, Dunod, Paris, 2006, 296 blz.

Solomon, A., *Demonen van de middag. Een persoonlijke geschiedenis van depressie*, Anthos, Amsterdam, 2002, 584 blz.

Stufkens, A., *De Psychische Klok*, Boom, Amsterdam/Meppel, 1996, 112 blz.

Dit is het tweede deel van het artikel, 'Hier en Nu' subjectieve realiteiten van mensen. Het eerste deel verscheen in Het Perron nummer 1 (februari 2006), het betrof de 'Inleiding' en 'Zin als psychische realiteit' in dit tweede deel volgen 'Basisfantasmen', 'Casus' en 'Aanknopingskuntten voor behandeling' gevolgd door 'Literatuur'.

HIER EN NU. SUBJECTIEVE REALITEITEN VAN MENSEN

Annelies De Zaeytijd

Psychologe

PZ ONZE-LIEVE-VROUW

BASISFANTASMA

— Zowel binnen de evolutionaire psychologie, de cognitieve gedragspsychologie, als de hedendaagse psychoanalytische attachmenttheorieën verschuift het accent naar de 'representational constructs', waarlangs het individu zijn wereld opbouwt. De psychische realiteit of het basisfantasma is een representatieve constructie, grotendeels onbewust, waarin zowel de eigen identiteit als die van de Ander voorgesteld worden, samen met de verhouding daartussen (Verhaeghe, 2002).

Niet alleen is onze identiteit talig en kunnen we het subject als een verhaal beschouwen, tevens leeft het binnen een narratieve realiteit (Verhaeghe, 2002). De psychische realiteit of het

basisfantasma buigt de werkelijkheid om tot de zogenaamde subjectieve realiteit (Verhaeghe, 2002). Het basisfantasma kan beschouwd worden als een neergeschreven cognitief-affectief scenario op grond waarvan het subject zowel zichzelf als de Ander, de wereld, benadert (Verhaeghe, 2002). Het proces van de realiteits- en identiteitsverwerving gedurende de subjectwording heeft hierdoor consequenties naar hoe de concrete mens in het hier en nu staat. Het zal een invloed gaan uitoefenen op de gevoelens en het gedrag van een persoon, meer nog, het zal ook een invloed hebben op zijn omgeving en de anderen waarmee men interageert (vb door non-verbale communicatie of de manier waarop men zelf, vanuit zijn be-

leving, de ander benadert). Het is niet zozeer het objectieve empirisch gegeven dat beslissend is, maar wel de persoonlijke constructie en interpretatie van de werkelijkheid. Het is dan ook deze constructie van zichzelf en de wereld dat we in de behandeling niet uit het oog mogen verliezen. Het beeld van dezelfde vader verschilt bijvoorbeeld van zoon tot zoon. Dit is zo omdat het gaat over twee verschillende soorten psychische realiteiten, hoewel het om dezelfde vader gaat.

We moeten er ons echter voor hoeden om dit basisfantasma of deze schemata, niet louter te zien als statische vastliggende structuren. Het schema is een actieve organisatie van reacties en ervaringen uit het verleden, dat zich continu verder ontwikkelt of vormt, in het complexe proces van interactie met de omgeving. Het gaat niet louter om cognitieve structuren in de herinnering, maar over een filter die de ervaring filtert, de aandacht stuurt, die de perceptie beïnvloedt. We beseffen niet altijd dat we dergelijke bril ophebben, maar niettemin is die wel aanwezig in ons dage-

lijkse functioneren. Tim Ingold benadrukt niet de vastliggende structuur van dergelijke cognitieve schemata, maar het proces waarin dergelijke schemata telkens verder vorm krijgen en beïnvloedt kunnen worden door nieuwe ervaringen. Dit wil zeggen dat nieuwe ervaringen, interacties met mensen hier een stuk corrigerend kunnen in werken.

Het basisfantasma heeft dus een invloed op de manier waarop wij dagdagelijks het hier en nu beleven. Men gelooft dat zijn perceptie, zijn psychische realiteit, samenvalt met dé werkelijkheid en dit wordt niet automatisch in vraag gesteld. Dit kan wel binnen psychotherapie in interactie met een andere (die beseft in welke overdracht men zit en dit bespreekbaar stelt, i.p.v. hier in te stappen en het spel mee te spelen). Dit vergt een team die de interacties kan losmaken van de eigen persoon, en kan blijven nadenken rond wat deze interacties over de patiënt zeggen, over zijn verhaal, de wereld waarin hij leeft en het lijden dat daarmee gepaard gaat.

CASUS

E. staat in de wereld op een heel specifieke manier. Het is duidelijk zijn realiteit, hoewel het ook aansluiting heeft met de gedeelde realiteit (wat wij

de werkelijkheid noemen). Hij ervaart de ander als vijandig naar hem toe, voelt zich vaak geïsoleerd en voelt zich dan het slachtoffer of de zondebok.

Hij duwt de ander hierbij in de rol van diegene die hem slecht behandelt, viseert. Het team duwt hij dan in de positie van het hem onterecht beschuldigen. Enerzijds installeert hij zelf ook die realiteit door nors en nukkig over te komen. Hoewel het team van deze interactiepatronen op de hoogte is en zich door deze attitude niet laat misleiden. Zij blijven hem betrekken in het afdelingsgebeuren, en blijven zijn positieve kanten en zijn moeilijkheden zien. Op die manier stappen zij niet automatisch in de rol die E. hen toebedeeld en gaan zij niet mee in het herhalingspatroon dat hij in zijn leven onbewust herinstalleert. Hij ervaart hen echter niet altijd zo. Bij het kleinste incident ervaart hij hen toch als onrechtvaardig, “dat zij hem achteruittaken”. Een heel pijnlijke manier om op die manier de wereld rondom en de ander te ervaren.

Vanuit zijn beleving van de ander ‘als vijandig’ verloopt de relatie met een medebewoner, moeilijker. Na een incident denkt het team er aan de twee wat uit elkaar te halen en niet meer samen aan tafel te laten eten. Reactie van E.: “Ja ik zal me dan maar *moeten* verzetten.”, “Het is weeral mij dat je viseert”. Hij beleeft dit als een straf. Een mogelijkheid is om alternatieve interpretaties aan te reiken, hoewel dit geen evidentie is: “Het is niet de bedoeling je te straffen, maar te zoeken naar een oplossing die voor jullie beide

leefbaar is.”. Daarom wordt E. bij het overleg betrokken om mee te zoeken naar een oplossing: “Wat vinden jullie zelf, zien jullie het zitten om bij elkaar aan tafel te zitten?”.

E. valt terug in dergelijke copingsmechanismen (tegenaanval en de slachtofferpositie innemen). Deze kan hij niet in vraag stellen, hij kan er niet over reflecteren. Er is bij hem geen inzicht in het eigen aandeel, in de eigen manier van reageren. Dit is prognostisch gezien niet positief. Na het overleg is de situatie plots gekeerd en is het conflict tussen hen radicaal bijgelegd. Dit wil zeggen dat dit eigenlijk niets verandert aan de positie die iemand inneemt in de wereld, in zijn verhaal. Zijn psychische realiteit blijft onveranderd. Prognostisch zou het veel positiever zijn, indien E. hierover zelf zou kunnen reflecteren, in een veilige en begripvolle psychische ruimte. Bvb in een gesprek, waarbij hij de ruimte krijgt zijn verhaal te doen, en hierin erkend wordt. Waarbij hij ook kan nadenken over alternatieve interpretaties en zijn psychische realiteit in cultuur kan nemen, dat er beweging in kan komen. Om eventueel ook vast te stellen hoe men tot dit verhaal gekomen is. Wat heeft er voor gezorgd dat iemand op die manier in de wereld staat? Dat is niet zomaar.

AANKNOPINGSPUNTEN VOOR BEHANDELING

De theorie van de subjectwording en het basisfantasma heeft dus consequenties in de praktijk. We moeten aandacht hebben voor de betekenis die een situatie, een interactie draagt voor de patiënt. Dit vergt een ‘mind-minded’ team dat hierover samen kan reflecteren, een team dat rekening houdt met de belevingswereld van de bewoner, naast de klachten en de objectieve feiten of gebeurtenissen. Welke herhalingspatronen komen er voor in de interacties met het team, hoe verloopt de verhouding tot de ander en wat zegt dit over de patiënt en zijn belevingswereld? Hulpverleners kunnen zich zo bewust zijn van de positie waarin de patiënt hen duwt en hierin trachten niet zo maar mee te gaan. De patiënt moet de mogelijkheid

hebben om hierover op verhaal te komen, hij moet hiervoor een psychische ruimte krijgen. Het verhaal en de interpretaties die men automatisch over de realiteit maakt, kunnen zo (indien aangewezen via psychotherapie) in beweging gezet worden. De patiënt kan er reflecteren over wat zich op de afdeling afspeelt, over zijn interpretaties en samen zoeken naar alternatieve interpretaties. Hij kan bijvoorbeeld zelf een herhaling in zijn leven gaan detecteren. Op vorige werksituaties bijvoorbeeld, kwamen bij E. ook telkens dergelijke situaties voor. Misschien is dit wel heel toeval- lig, of misschien zegt het iets over E. Kortom zijn verhaal, zijn belevingswereld, zijn psychische realiteit kan in cultuur genomen worden.

Literatuur

Freud, S. (1924). *Psychoanalytische theorie 3. Het realiteitsverlies bij neurose en psychose*. Boom Meppel: Amsterdam.

Mooij, A. (1997). *Taal en verlangen: Lacans theorie van de psychoanalyse*. Boom Meppel: Amsterdam.

Piaget (1972), in: Verhofstadt-Denève (1995). *Zelfreflectie en persoonsontwikkeling*.

Quackelbeen, J. (1993). *Zeven avonden met Jacques Lacan*. Psychoana-

lytische commentaren bij ‘Télévision’. Idesça: Gent.

Verhaeghe, P. (1994). *Klinische psychodiagnostiek vanuit Lacans discours theorie. Impasses en antwoorden*. Idesça: Gent.

Verhaeghe, P. (2002). *Over normaliteit en andere afwijkingen. Handboek klinische psychodiagnostiek*. Acco: Leuven.

Verhofstadt-Denève (1995). *Zelfreflectie en persoonsontwikkeling*.